

květy této práce, která je zajisté jen počátkem dalších úspěchů. Spolu oživení historického zájmu o dějiny biologie udržuje naši práci ve spojení s periodami uplynulými, kritika noetických základů a logiky method našich prací biologických udržují je v mezích pozitivismu a určují vztah jich k ostatním vědám.

Vážené shromáždění! Chtěl jsem ukázati, že na Darwinovu činnost i dnešní přírodopytci a speciálně biologové pohlížeti mohou s úctou. Bylo by nedůstojné jeho památky, kdybych se dovolával při oslavě jeho stoletých narozenin starých slov „in magnis voluisse satis est.“

Darwin ve velkých věcech nejenom chtěl, — ale také mnoho vykonal.

FRANTIŠEK ČÁDA:

ZÁSLUHY DARWINOVY O VZNIK PSYCHOLOGIE DÍTĚTE.

V řadě oslav a pamětních článků, kterými oceňují se i u nás u příležitosti stého výročí Darwinových narozenin zásluhy a význam velikého badatele anglického, jest třeba, aby nechyběla připomínka o významu Darwinově pro vznik a počátky moderní psychologie dítěte. Nemyslím, když mluvím o významu a zásluhách Darwinových o moderní psychologii pouze to, čím nepřímou Darwin spisy a teoriemi svými pomáhal ke vzniku psychologie a studia dítěte vůbec. Ovšem i tento nepřímý vliv biologických děl a psychologických pojednání nebudíž podceňován; Darwin pozorováními svými a daty o psychickém žití zvířat přímo pracoval pro zoopsychologii, nepřímou pak pro srovnávací psychologické studium živočichů a genetickou psychologii vůbec a tím arci razil cestu a připravoval půdu právě pedopsychologii. Než zásluha Darwinova o pedopsychologii dnešní jest daleko větší, daleko přímější, a o tomto jeho významu pro vznik psychologie dítěte chci pověděti několik slov; neboť zasáhnutí Darwinovo ve vývoj pedopsychologie jest právě tak zajímavé, jako bylo v určitém smyslu dalekosáhlé.

Počátky psychologického studia dítěte a záznamů příslušných pozorování o něm možno datovati velice různě. Možno počátky ty klásti do velice dávné minulosti, možno vznik pedopsychologie klásti do doby zcela blízké, asi tak do let 70–80tých. Záleží na tom, zdali chceme za počátky pedopsychologie považovati příležitostné zmínky o dobrém pozorování dětí svědčící a příležitostné větší

menší exkursy o psychickém žití dětí, či zdali datovati chceme počátek pedopsychologie od oněch bádání, která byla vykonána psychologickými methodami, vědomě za stanovením rysů duševního vývoje dětského, po případě které vystupují jako pečlivé a bystře podané biografické nástiny, zejména prvních dob vývoje duševního žití určitého dítěte. V prvním případě jest nám zajíti až do starověku i ukazovati k Platonovi, Aristotelovi a jiným filosofům antickým, jak některé stránky psychického života dětského dobře postihli, jest dále ukazovati k četným a rozličným reformátorům vychovatelským, kteří pravidelně posunuli theorie výchovy v před proto, že lépe všímali si, znali a dbali psychických vlastností dětských, jest ukazovati k tomu, co biologové a psychologové věku 18. nepřímou, i do jakési míry přímo vykonali pro genetickou psychologii. Kdybychom tak chtěli pojímati počátky pedopsychologie, nutně bychom zmíniti se musili také o dědu Darwinově, o E r a s m u D a r w i n o v i, který ve své „Zoonomii“ (1793 vyšlé) nejedno případné a vtipné pozorování k pedopsychologii hledící sdělil a přispěl k základům jak zvěroduševědy, tak genetické pedopsychologie vůbec.

Avšak mluvíme-li o pedopsychologii ve smyslu moderní vědy o dítěti, nemůže býti pochyby, že v datování jejích počátků nesmíme tak hluboko do minulosti zacházeti, naopak: nemůžeme jíti dále než do konce 18. století, do doby, kdy vznikla první významná a v pravdě již „pedopsychologická“ biografie Dětricha Tiedemanna (r. 1787), která s názvem „Pozorování o vývoji duševních činností u dětí“ vycházela v „Hessische Beiträge zur Gelehrsamkeit und Kunst“ a líčí vývoj psychických projevů synáčka Tiedemannova, Bedřicha, až asi do 2 $\frac{1}{2}$ roku jeho věku. Ale ani tato významná monografie, ani pozdější práce na př. „Kind und Welt“ geniálního Berth. Sigismunda, anebo monografie Löbischova, Kussmaulova, knížka Semmigova atd. nemohou býti pokládány za počátek moderní vědy pedopsychologické, a to proto, poněvadž zůstaly nepovšimnuty, nevzbudily ruchu ani následovníků, nejsou ani vespolek mezi sebou ani s vlastním počátkem pedopsychologické práce ve příčinné souvislosti. Počátek v přesném smysle dnešní psychologie dítěte nutno klásti do r. 1876, kdy vyšla Taineova stať „De l'acquisition du langage chez les enfants et dans l'espece humaine“ v „Revue philosophique“, tehdy právě založené.

H. Taine již ve velké své práci „De l'intelligence“ (z r. 1870) v dodatku ukázal, jak se vytvářejí počátky mluvy dětské a ocenil význam podobných pojednání, na pečlivém pozorování založených; v článku uvedeném rozhojnil onen dodatek a obíral se vývojem

mluvy a okruhu představ malého děvčátka z příbuzenstva svého. Stať tato Taineova vzbudila pozornost i za hranicemi a známý anglický časopis filosofický „Mind“ přinesl v dubnu následujícího roku překlad pojednání Taineova. Redakce „Mindu“ sotva asi tušila, když čtenářstvo anglické seznamovala s prací kritika a psychologa francouzského, že toto právě pojednání vzbudí pozornost sama Darwinova a bude mu podnětem k uveřejnění jeho pedopsychologických poznámek o vlastním dítěti.

Darwin totiž již v letech 40tých psal si zápisky o pozorováních svých, učiněných na synáčkovi vlastním „Doddy“ (= Francis Darwin, pozdější biograf otcův), jakož vůbec rád s dětmi se bavil a pozorování za styku s nimi učiněná si zaznamenával. Povzbuzen studií Taineovou a správně odhaduje důležitost publikace podobných pozorování,¹⁾ odhodlal se — po 37 letech — uveřejnit ony zápisky; i vyšly s názvem „A Biographical Sketch of an Infant“ v téměř ročníku časopisu „Mind“ (str. 285—294). Darwin v tomto „biografickém nástinu“ dítěte svého sděluje pozorování o prvních reflexních pohybech roště, o projevech a výrazech jeho počitků a vnímání, o výrazu zlosti, bázně, počitků příjemných, o vývoji náklonnosti, myšlení, zvědavosti, ostýchavosti a mravního citu. Zakončena jest celá stať oddílem jednajícím, jak dítě učí se sdělování vniterních jevů svých s okolím svým. Právě tento oddíl, v němž několik sdělení o mluvě Doddyově jest obsaženo, dosud zasluhuje povšimnutí. Třebas bychom nemohli dnes po pečlivých a četných zkoumáních souhlasiti s Darwinem, že dítě „vynalézá si“ některá svá slova, zasluhuje pochvalného vytčení, kterak též Darwin povšiml si, že dítě dávno (do 1. roku) již rozumí množství slov, ba většině od dospělých pronášených, než ještě dovede i jen nepatrnou část jich (zkomoleně) reprodukovati, dále že nepodcenil živlu mimického a přízvukového, jímž dítě doplňuje a modifikuje, odlišuje rozličná svá slůvka, zejména pak že Darwinovi neušlo, jak různá modulace a zabarvení hlasové téhož slůvka dětského napomáhá k naznačení odchýlných citů a žádostí dítěte (jinak moduluje, když si určité věci na př. jídla přeje, jinak když je odmítá a pod.).

Darwin arci z onoho „tázavého“ povýšení hlasu, které dítě připojovalo ke slovíčku svému, vyvozuje ihned „faktum“, že člověk dříve, než užíval článkované, vyrážel zvuky „v opravdu hudební

¹⁾ Také do češtiny byla práce Darwinova přeložena a to od J. Mrazíka v Lindnerově „Paedagogiu“ II, 1880, str. 346—353, kdež ostatně jest také přeložena i první část článku Taineova.

stupnici“, jako to činí anthropoidní opice *Hylobates*, ale o něco dále dobře zase připomíná, že právě ony živly, totiž modulace hlasová a dynamická stránka mluvy dospělých, jakož i posuny (mimické hlavně), doprovázející slova jejich, to jsou, které nejprve sprostředkují dorozumění mezi dítětem a okolím jeho, které vůbec činí možným, aby řeči dospělých dítě znenáhla se naučilo.

Účinek této pedopsychologické stati Darwinovy byl neobyčejný. Darwin sám očekával, že povzbudí jím i jiné badatele ku sdělení podobných pozorování a že vysvitne takto, kterak vývoj rozličných schopností děje se u dítek rozličných rozličně, ba různě. A vskutku po příkladě velkého přírodozpytce uveřejnili zvláště F. Pollock článek o vývoji mluvy dětské „Record of an Infants Progress in Language“ (Mind 1878) a F. H. Champneys své „Poznámky o dítěti“ (Notes on an Infant v „Mindu“ 1881.)¹⁾ Ale daleko vlivněji než v Anglii zasáhlo pojednání Darwinovo ve vývoj pedopsychologie v Americe severní. Tam jednatelka oddělení americké společnosti pro vědu sociální (American Social Science Association), pí. Emilie Talbotová (z Bostonu, Mass.) upozornila ve schůzi v Saratoze r. 1881 na článek Darwinův a na nutnost studovati dítě především se stránky psychické. Na této schůzi přečetla pí. Talbotová také dopis, kterým Darwin jí dal odpověď k dotazu jejímu, které otázky studia dítěte se týkající bylo by lze zodpovídati statistickým šetřením a které by byly zvláště důležité pro poznání psychického žití dětského.

Darwin v tomto dopise, jenž byl pak uveřejněn v anglické „Nature“ 23. října 1881 a ve zvláštním sborníku, který publikovala právě ona americká společnost pro vědy sociální (v Bostonu 1881)²⁾, především radí, aby statisticky se zkoumalo, zda-li má stupeň vzdělání rodičů vliv na duševní schopnosti dětí a v kterém věku, zda-li ranném či věku pozdějším; když by prý totiž vychovatelé (učitelé a učitelky) rozřídili jim dobře známé děti podle věku a podle duševních schopností a stopovali pak shody a neshody toho s jejich rodiči, mohlo by se dospěti k zajímavé poučce, že některé vlivy výchovy uplatňují se teprve ve věku pokročilejším. Darwin radí dále, hledě k poměrům americkým, aby znamenalo se statistickou metodou, zda-li jest správné tvrzení, že děti bělochů (rudochů, černochů) zprvu se učí právě tak snadno, jako děti bělochů, ale později že v pokroku pravidelně ochabují. A zase neopomíjí důtklivě dopo-

¹⁾ Champneysův článek přeložila v Ped. Rozhledech XVIII., 1905 slečna Marie Jesenská.

²⁾ Z části jest dopis ten přeložen také ve spise E. Krause: Charles Darwin und sein Verhältnis zu Deutschland (v Lipsku 1887 str. 182 u.)

roučeti, aby hudebně vzdělaní pozorovatelé věnovali pozornost zejména počátkům mluvy dětské a snažili se zachytiti různost modulace hlasové u dítěte, chce-li označiti na př. souhlas a jindy nesouhlas, a aby zkoumali, zda-li rozličné děti stejně takovéto emoční a volní jevy naznačují či zda-li výrazy ty jsou individuálně odlišny.

Dovolávajíc se uvedeného dopisu Darwinova, paní Talbotová navrhla shromáždění, aby „Společnost“ vydala a rozeslala přiměřeně upravený dotazník, jímž by bylo lze shromáždití potřebný materiál k studiu vývoje dítěte ve smyslu, jak naznačil právě Darwin, a jak načrtl jej v té době již také v Německu Wilhelm Preyer. Návrh její byl přijat a nad to předseda pedagogického odboru uvedené svrchu „Společnosti“, T. Harris, k dalšímu podnětu téže pí. Talbotové požádal A. Bronsona Alcottta, aby dal jim k dispozici denník, který pečlivě si psal o prvních 3 měsících nejstaršího dítěte svého. Jinými oběžníky a dopisy získáno ještě šestero „vzpomínek a zápisek“ rodičů o dětech, a následujícího roku (1882) nejen všechny tyto materialie uveřejněny byly ve svrchu zmíněném sborníku „Společnosti“, ale také vypracován a rozeslán dotazník „Register of Physical and Mental Development of . . . . .“ s připojenou krátkou bibliografií a výňatkem z překladu Preyerova díla („Mind in Infancy“), pořizeného od sl. Marion Talbotovy.

Byl to první dotazník či kvestionář pedopsychologický a jim zahájena rušná a později tak rozsáhlá práce ve Spojených Státech Severoamerických, směřující k „Child-Study“, jak snahy tyto tam uvykli si označovati. Čtenářstvu našemu zajisté nepotřebuji líčiti, jaké intensity a ještě více extensity práce pedopsychologická právě v severoamerické Unii dosáhla a dosud nabývá. Jest pravda, že o tento rozmach přičinil se vliv vzrůstu pedopsychologické práce německé a francouzské — zejména kniha Preyerova znamenitý vykonala vliv i v Americe — a že vlastní původce obrovského rozvíti pedopsychologických snah a zkoumání jest G. Stanley Hall; avšak Karel Darwin dal přímo podnět ke vzniku oné práce na poli psychologie dítěte a v tomto smyslu Darwinů lze zváti původcem pedopsychologie v Unii americké, a arci nutno vyznati, že Darwin byl z nejlivnějších činitelů, kteří v život vyvolali moderní psychologii dítěte vůbec.

Neboť že nejde tu o nahodilé jakési zasáhnutí, nýbrž že Darwin opravdu k úsilí pedopsychologickému (v dnešním smyslu slova) platně přispěl, toho důkazem jest nejen vzpomenuté pojednání jeho, nejen náčrtek některé části práce, pí. Talbotové zaslany, ale ještě i následující okolnost. Pozorování, která si o svém synáčkovi zapi-

soval již kolem r. 1840, zužitkoval částečně v důležitém spise svém o výrazech citů u člověka a zvířat („The Expression of the Emotions in Man and Animals“ 1872), a když četl r. 1877 v časopise „Kosmos“ článek svého ctitele a překladatele některých prací svých, Arnošta Krause, napsal mu dopis, prozrazující, že zejména také otázce vývoje smyslu pro barvy u dětí pozor svůj Darwin věnoval.¹⁾ Cituji z něho pro zajímavost věci aspoň tolik: „Stopuji pečlivě duševní vývoj svých malých dětí, a bylo mi divno, když jsem pozoroval u dvou z nich, anebo nemýlím-li se, dokonce u tří, že když dospěly ve věk, v němž znaly již jména všech obvyklých věcí, naprosto byly neschopny barvám přikládati náležité názvy, ačkoli opětovně jsem se pokoušel doma je naučiti. Rozpomínám se určitě, že prohlásil jsem je za barvoslepé, ale tato obava má okázala se později zcela bezpodstatnou. Když tuto zkušenost svou jsem sdělil s kýmsi jiným, pověděl mi, že zcela podobný případ pozoroval také. Nesnáz tedy, s jakou malým dětem jest zápasiti, ať týče se rozlišování barev anebo pravděpodobněji jejich pojmenování, zasluhuje asi dalšího zkoumání a šetření.“ —

Zajisté z uvedených přímých dokladů, jak Darwin pěstoval pozorování dětí a přispěl platně svým účastenstvím ke vzniku dnešní psychologie dítěte, vysvítá nesporně, že i pedopsychologii sluší vplést lístek ve věnec oslavných vzpomínek k stému výročí velkého přírodovědce Karla Darwina.

¹⁾ Dopis jest datován ze dne 30. června 1877 a otištěn jest v „Gesammelte kleinere Schriften vom Charles Darwin, hrsgg. von Ernst Krause“ (v Lipsku 1887) str. 147.

